

NYOMOZÁSOK EGY KÖZÉPKORI MAGYAR TUDÓS ÉLET-VISZONTAGSÁGAINAK FÖLDERÍTÉSÉRE.

Néhány hét előtt *Denifte Henrik*, a vatikáni titkos levéltár első őre, a »Geschichte der Universitäten im Mittelalter« című munka hírneves szerzője, ki ez idő szerint, a francia kormány költségén, a párisi egyetem nagy diplomatáriumát teszi közzé, ezen egyetem angol nemzetének jegyzőkönyvéből egy helyet mutatott be nékem.

Az angol nemzet, melyhez tudvalevőleg a német- és magyarországi tanulók is tartoztak, az 1406-ik év június 8-ikán ülést tartott. Magyarországi Tamás mester (Magister Thomas de Ungaria) szólalt föl. Előadta, hogy Zsigmond magyar király követei érkeztek Párisba, s ezt az alkalmat fel kellene használni, hogy »a magyar urak« és különösen az élükön álló »gróf úr« közbenjárását kérjék ki uralkodójuknál, Magyarországi Benedek mester, a római és kánoni jog licentiatusa (magister Benedictus de Ungaria utriusque juris licentiatuus) érdekében, a ki egykor az egyetemnek diszére vált és most a király rendeletéből börtönben sínlődik. Az indítvány elfogadott. A magyar követekhez küldöttség bocsáttatott.

A tudós kiadó közölte velem, hogy ez a Benedek mester tudományszomjának kielégítése végett Európa több egyetemét látogatta. 1383-tól 1387-ig a prágai egyetemen tanult, s ott a bölcsészettudomány mesteri fokozatát (magister in artibus) nyerte el. Tíz esztendő multával jött Párisba, a hol a kánoni jog licentiatusává mozdíttatott elő 1398. ápril 1-én. Majd a paduai egyetemet kereste föl, hol 1401-ben a római jog mestere lett, és ezzel tanulmányait befejezte.¹⁾

¹⁾ Ezen adatokat az egyetemek matriculáiban találta.

Ezekután Denifle a követség felől, mely 1406-ban a francia királyi udvarnál járt; továbbá Benedek mester élet-pályájáról; végre fogságának okáról és tartamáról felvilágosítást kért tőlem.

Az érdekes közlemény természetszerűen figyelmemet nagy mértékben keltette föl; habár egész jelentőségét az első pillanatban nem ismerhettem.

Zsigmond király diplomatai összeköttetései nem rég tanulmányaim tárgyát képezvén, azonnal válaszolhattam, hogy az 1406-ik évi franciaországi követsége ekkorig ismeretlen volt; de valószínűnek tarthatni, hogy arra az egyházi szakadás szolgáltatott okot. Ugyanis Zsigmond 1406 előtt is, után is, a francia királylyal több ízben folytatott tárgyalásokat a két pápa között megoszlott egyház egységének helyreállítása végett.

Zsigmond, miután 1403-ban IX. Bonifác pápával szakított, utódjával, VII. Incze pápával, 1405-ben kiegyezett. És így érthető, hogy egy évvel utóbb a XIII. Benedek ellenpápa-hoz ragaszkodó francia királyhoz követeket bocsátott.

A mi *Benedek mester* egyéniségét illeti, szívesen ajánlkoztam, hogy élet-viszontagságai földerítése végett kutatásokat teszek.

Abból a föltevésből indulván ki, hogy a párisi egyetem híres magyar tanulója, bizonyára vagy a Zsigmond királytól alapított ó-budai főiskolán, vagy a bécsi egyetemen foglalt el tanári állást: miután Abel Jenőnek középkori egyetemeinkről írt jeles munkáját eredmény nélkül lapoztam át; »A magyarországi tanárok és tanulók a bécsi egyetemen« című saját munkálatomat, amit húsz esztendő előtt az Akadémiának bemutatni szerencsém volt,¹⁾ vettem legelsőben kezembe.

Itt a bölcsészeti kar examinátorainak névsorában 1388-ban *Benedictus de Ungaria* fordul elő; a bölcsészeti kar tanárainak névsorában pedig *Benedictus de Makra*, a kiről fel van jegyezve, hogy 1390-ben csillagászati előadásokat tartott.²⁾

Kétségtelennek tartottam, hogy a két név egy személyt

¹⁾ Megjelent a Történettudományi Értekezések során 1874-ben.

²⁾ »Alkabitium de iudicio astrorum.«

jelel. Ennek a Benedeknek azonossága azzal, a kit a párisi egyetem tizenhat évvel utóbb kérkedve vall egykori tanulójának, — szintén valószínűnek látszott; de bizonyítást követelt.

A nyomozást folytatván, okmánytáraink név- és tárgymutatóinak áttekintéséhez fogtam. A mikor a »M. T. Akadémia Történelmi Bizottságának oklevélmásolatai«-t ismerető kiadványra ¹⁾ került a sor, megragadta figyelmemet ez az utalás: »*Benedek mester lázadó-főnök 1403.*«

Kétségesnek tűnhetett föl, hogy az a tudós férfiú, ki Bécsben az égi testek természetének és az emberek sorsára gyakorolt befolyásának titkait fejtegette; az a ki Párisban tudományosságával köztiszteletet vívott ki: később »lázadó-főnök« gyanánt szerepelt. Azt véltem, hogy elfogatásának okát a tudományos pályához közelebb eső téren kell keresnem; abban például, hogy a párisi egyetemtől felkarolt XIII. Benedek pápához csatlakozván, vonta magára a IX. Bonifácshoz és VII. Inczéhez ragaszkodó magyar főpapok üldözését.

Mindazáltal nem mulasztottam el a Történelmi Bizottság gyűjteményében őrzött 1403-ik évi iratnak másolatát kérnem, a mit a bizottság tisztelt előadója, *Fejérpataky László* barátom, lekötelező szívességgel megküldött.²⁾

Ez Zsigmond királynak 1403. szeptember 6-ikán Esztergomból Raguza város közönségéhez írt levele, melynek legelejen közli, hogy (Csehországból) szerencsésen Budára érkezett, s míg itt időzött »bizonyos Benedek mester — úgymond — a római és kánoni jog tudora, megfelejtkezve az ő tanárainak és mestereinek tanításáról, úgyszintén elfelejtve a tőlünk bőségesen ráhalmozott jótéteményeket, más ellenségeinkkel egyetemben, nyolczszáz lovas élén, ránk támadott; mi azonban őt, egész haderejével együtt, Pest város határánál, Isten segítségével, leküzdöttük, most pedig bilincsekbe verve fogságban őrizzük.«³⁾

¹⁾ Szerkesztette Óváry Lipót. Megjelent 1890-ben.

²⁾ Időközben rájöttem, hogy az irat közzé van téve az Akadémia egyik kiadványában: Raguza és Magyarország összeköttetéseinek oklevéltára. (1887) 846. lap.

³⁾ »Incolumes pervenimus Budam. ubi dum cum prelati et baronibus constituti sumus, quidam magister Benedictus, utriusque juris pro-

Ismeretes, hogy Zsigmond király az ő önkényes kormányzásával többször idézte föl a nemzeti elégtelenség kitöréseit. És mikor 1402-ben, a magyar trónra az örökösödési jogot az osztrák hercegnek szerződésileg biztosította, az ország legföltettebb szabadsága, a királyválasztás joga ellen intézett merénnyel szemben, az egyházi és világi főrendek túlnyomó többsége elpártolt tőle, és 1403 tavaszán László nápolyi királyt Magyarország királyává megválasztotta. László július 19-ikén Zárába érkezett, az esztergomi érsektől megkoronáztatott és Székesfehérvár felé nyomult.

De Zsigmond hívei: főleg Garai nádor, Maróthi bán és Stibor vajda gyorsan tekintélyes haderőt gyűjtöttek egybe, a Nápolyi László pártján álló urakat több csatában megverték és őt magát is arra kényszerítették, hogy Dalmátiába, innen pedig csakhamar Nápolyba visszatérjen; míg Zsigmond a hűségére visszatérőknek amnistiát hirdetőn, rövid idő alatt az országban uralmát és a békét helyreállította.

Ebben a mozgalomban volt Benedek mesternek része, és pedig előkelő része; amit abból ítélnünk meg, hogy Zsigmond király a Raguzához intézett levélben, ellenségeinek leküzdéséről szólván, egyedül őt nevezi meg.

De a levél szövege kétségtelenné teszi azt is, hogy az 1403-ik évi felkelés ezen vezérében a párisi egyetem védenczét csakugyan megtaláltam. Így tehát a további nyomok után ezen felkelés történeti emlékeiben kellett kutatnom.

És csakhamar találkoztam vele Zsigmond király egykorú német életírójának munkájában. *Windeck* az 1403-ik évi felkelésről szólván, elmondja, hogy *Makrai Benedek* Ó-Budát szállotta meg, de Stibor vajda ellene vonulván, őt a város elhagyására kényszerítette, nyílt csatában leküzdötte, és bilincsekbe verve fogságba hurcolta.¹⁾

fessus, omnium doctorum et magistrorum suorum oblitis doctrinis, et copiosorum a nobis receptorum beneficiorum immemor, cum octingentis equis, una cum aliis nostris emulis, se nobis opposuit, et dum Pestini civitatis nostre attigisset limites, ipsum cum tota sua potentia, suffragante nobis divino auxilio fecimus debellari, qui et nunc detentus nostris in vinculis mancipatur.«

¹⁾ »Einer his Benedict de Macra, derselbe Benedict der hette die

Ezen elbeszélés bizonyossá tesz minket afelől, hogy Makrai Benedek a bécsi egyetem tanára a párisi egyetem híres tanulóival azonos. Emellett a fölkelésben vitt szerepének jelentőségét is megerősíti.

Ezt a jelentőséget nem rangjának, nem is családi összeköttetéseknek köszönhetette. Az egyházi és világi méltóságok névsorában az ő nevét hiába keressük. Családjának nyomára okleveleinkben nem akadunk.¹⁾ Tudományos képzettsége és hírneve nem lett volna magában elegendő arra, hogy őt vezéri állásra segítse.

Jelentőségének szükségkép más alapja volt, s ennek földerítésére Windeck vezet minket, amikor kiemeli, hogy actiójának kiinduló pontját Ó-Buda képezte. Már pedig tudjuk, hogy Ó-Buda volt a Zsigmond királytól alapított egyetemnek székhelye.

Figyelmesen olvasva Zsigmond király levelét, abból azt a következtetést vonjuk le, hogy az a Benedek mester, a kiről beszél, a jogtudománynak tanára volt; s azt akarja hangsúlyozni, hogy a tanár, mikor uralkodója ellen fegyvert fogott, összeütközésbe jött azokkal a tanokkal, amiket a tanszékről ő maga hirdetett.

És ha elfogadjuk, hogy Benedek mester az ó-budai egyetem ünnepelelt tanára volt, természetesen előtérbe lép az a föltevés, hogy az a csapat, a mit ő vezérelt, az egyetem ifjuságából alakult.

És ez a föltevés, ha az nem téves, nemcsak magában véve nagyérdekű tény illusztrál; hanem középkori műveltség-történetünk egyik rejtélyét meglepő módon oldja meg, az ó-budai egyetem homályos történetét deríti föl.

Erről a főiskoláról igen keveset tudunk. Fennállása felől a legelső tudósítást IX. Bonifác pápának 1395. október 6-án kelt az a bullája tartalmazza, a mely Lukács ó-budai prépostot

Stat Alde Offen gewonnen do überzog in des Königs Volck Herr Stibor und Herr Subar und triben in Offen. Also im dem Velde wart er gefangen und in Eisen gesmidet.« Mencken. *Scriptores rerum germanicarum*. I. 1085.

¹⁾ A Makra sem mint család-, sem mint helység név nem fordul elő Fejér Codex Diplomaticusában. Csak mint aradmegyei helység neve, 1412-ben.

fölhatalmazza, hogy csanádi püspökké neveztetvén ki, a prépostságot és az ó-budai főiskola cancellárságát továbbra is megtarthassa.¹⁾ A következő 1396-ik évből pedig a bécsi egyetem jegyzőkönyvében találjuk azt a följegyzést, hogy tanára, Horowi János, a budai főiskola egyik tanszékére hivatott meg.²⁾

Az ó-budai egyetem tehát a XIV. század végén fönnállott és virágzott. A XV. század második évtizedében, amikor azt a konstanciai egyetemes zsinaton hat tanára képviselte, szintén fönnállott és virágzott.³⁾

És a jelezett két időpont között, 1410-ben, ez az egyetem nem létezett; az egyetemnek újból való felállításának terve foglalkoztatta a királyt és a pápát!

A nevezett év augusztus 1-én XXII. János pápa bullát állít ki, melyben így nyilatkozik: »Krisztusban kedvelt fiunk, Zsigmond, Magyarország dicső királya előterjesztette nekünk, hogy ő Magyarország és a többi szomszéd országok hasznát és javát előmozdítandó, Ó-Buda városában, mint minden tekintetben alkalmas helyen, az összes karokat magában foglaló egyetemet az apostoli szent-szék által létesíttetni és szervezhetni óhajt.« Ezen óhajtásnak megfelelően, a pápa az Ó-Budán felállítandó és négy tudomány-karral szervezendő főiskolát mindazokkal a kiváltságokkal ruházza föl, amelyeket a párisi, oxfordi, bolognai főiskolák bírnak.⁴⁾

Mikor ezt a bullát a római Dataria-levéltárban megtalálván, a *Századok* 1892-ik évfolyamában ismertettem, akképen magyaráltam azt, hogy az ó-budai egyetem kezdetben nem mind a négy kart foglalta magában, és kiegészítése 1410-ben történt.

Be kell vallanom, hogy ez a magyarázat a bulla szövegében támogatást nem talál, és arra csak is az vezetett, hogy

¹⁾ Vatikáni Oklevéltár. I. sorozat. IV. kötet 301.

²⁾ E sorok írójának fentebb említett értekezésében. 14.

³⁾ *Abel Jenő* »Egyetemeink a középkorban« (1881) című munkájában szokott alaposágával állítja egybe az ó-budai egyetem történetére vonatkozó adatokat. 17—27.

⁴⁾ Ezt a bullát e sorok írója a *Történelmi Tár.* 1892-ik évfolyamában tette közzé.

az egyetem megszűnésének és újból való felállításának föltévése még önkényesebbnek látszott.

Azonban az egyetem tanárainak és tanulóinak az 1403-iki fölkeléshez való csatlakozása teljesen érthetővé teszi azt, hogy a hűtelen egyetemet Zsigmond feloszlatta.

Ezen föltevést még inkább elfogadhatóvá teszi, ha a Zsigmondtól Ragusa városához intézett levél egyik helyét megfigyeljük. Benedek mesterről a király kiemeli, hogy őt jótéteményekkel halmozta el, és ő ezeket hálátlansággal fizette vissza.

Mily jótéteményekben részesíthette Zsigmond Makrai Benedeket? Méltóságokat, jószágokat nem adományozott neki. Tudományos kiképzését nem segítette elő; mert trónra lépte idején Benedek mester már tanár volt a bécsi egyetemen. Azt, hogy az ó-budai főiskolán tanárrá tette, különös jótéteménynek nem mondhatta; sőt ellenkezőleg talán Makrai Benedek hozott áldozatot azzal, hogy az újon alapított intézetnek ajánlotta föl szolgálatát. Így tehát ama szavaknak más értelmet alig tulajdoníthatunk, mint azt, hogy az intézetet, melynek tanára volt, halmozta el jótéteményeivel, a fejedelmi bőkezűség tényeivel.

És ha figyelemre méltatjuk Zsigmond magaviseletét Makrai Benedek irányában, abból is azt a következtetést kell levonnunk, hogy az ó-budai tanár a hálátlanság és hűtlenség súlyosabb beszámítás alá eső büntényét követte el mint a fölkelés többi vezérei és szervezői. Míg ezek könnyen kieszközölték az amnistia kedvezéseinek reájok alkalmazását: Benedek mesternek sok évig kellett börtönben szenvednie. Fogságának már harmadik esztendejére esik a párisi egyetem közbenjárása. De ez eredménytelen maradt.

Windeck följegyzéseiből tudjuk, hogy fogságának csak hatodik esztendejében tudták jóakarói az ő szabadonbocsátását kieszközölni; azt az alkalmat használták föl Zsigmond megkérlelésére, mikor Cillei Borbálával egybekelését ünnepelvén, a kegyelem sugallatainak meghallgatására fogékonyabb lehetett.

És ekkor — mint Windeck írja — Zsigmond nemcsak megbocsátott neki, hanem szolgálatába is fogadta Benedek

mestert, a ki azután uralkodóját — úgymond — Spanyol-, Francia- és Angolországba is elkísérte.¹⁾

Ezen utóbbi állítás hitelességéhez kétség nem férhet. Windeck Eberhard szintén Zsigmond szolgálatában állott, és épen ezen külföldi utakon is vele volt.²⁾

Mivel pedig a magyarországi egyházi és világi urakat, a kik Zsigmond királyt külföldi útjain kísérték, nagy részben ismerjük, reméllem lehetett, hogy névsorukban³⁾ Benedek mesterrel találkozni fogok.

Három Benedek nevű egyén fordul elő közöttük; egy pap: *Benedek* székesfehérvári prépost és két világi: *Böcsi Zudar Benedek* és *Petri Dersffi Benedek*. Az utóbbi kettőben nem kereshettem Makrait. Ellenben feltalálhatni véltem őt a családi név nélkül előforduló székesfehérvári prépostban, kinek életkörülményei megegyeznek a Makrai Benedekről fennmaradt adatokkal.

Ugyanis Zsigmond király 1415. február 2-ikán Konstanczban kiállított oklevélben »tanácsosának« nevezi őt, és kiemeli felőle, hogy vele járt 1413 végén Lombardiában, mikor XXIII. János pápával a konstanci zsinat összehívása iránt tárgyalásokat folytatott. Majd egy esztendővel utóbb éppen amikor »Kataloniából« »Franciaországba« utazván, Lyonban megállapodott, javára adománylevelet állított ki.⁴⁾

Azonban egy nehézség merül föl. A konstanci oklevélben Zsigmond király nemességet ad a fehérvári prépostnak és rokonainak. A párisi egyetem Makrai Benedeket nemesnek (nobilis) nevezi.

A kétséget, mely így támadott, eloszlatta Zsigmond királynak néhány hónappal utóbb 1416. augusztus havában, Calaisból Vilmos hollandiai grófhoz intézett levele. Ebben részletesen

1) »Lag VI. Jare, also pis das König Sigmund die Königin Barbara zu der E nam . . . do wart er usgepeten. Und dinte er dem König darnach sere und zog mit dem Könige in Kathalonien, Frankreich und Engelland.« (Idézett helyen.)

2) *Aschbach*, Geschichte Kaiser Sigmunds. — IV. 448.

3) Ezt legteljesebben és legpontosabban *Karácsonyi János* állította össze: »Magyarország és a nagy nyugati egyházszakadás.« (Nagyvárad, 1885.) 60—65.

4) Ezen két oklevél a Hazai Okmánytárban II. 201., 214.

beszéli el a francia és angol királyok kibékítése érdekében kifejtett tevékenységét. Egyebek között szól azon követségről is, melyet a francia királyhoz küldött volt, és felsorolja annak tagjait. Olasz urak mellett három magyarral találkozunk. Ezek Garai Miklós nádor — »*Makrai Benedek vitéz, a kúnoki és római jog tudora*« és — Hatvani Miklós vitéz tanácsosok.¹⁾

Ezen adat kétségtelenné teszi, hogy Makrai Benedek nem volt egyházi férfiú.

Igy most már kétszeresen érdekes az a kérdés (melyet a hazai könyv- és levéltárakban működő társaim figyelmébe ajánlok), mi volt életpályájának további sorsa; alapított-e családot; a hazai oklevelekben fönmaradt-e emléke?

Végül azt a megjegyzést kockáztatom, hogy miután az ó-budai egyetem helyreállításának tervét Zsigmond 1410-ben, kevéssel Makrai Benedeknek szabadonbocsátása és a királyi szolgálatba lépése után karolta föl: valószínűnek látszik, hogy abban néki is része volt.

FRAKNÓI VILMOS.

¹⁾ »Capitulatis et appunctuatis huiusmodi per magnificos viros Nicolaum de Gara regni nostri Hungarie comitem palatinum ac Bertoldum de Ursinis comitem Suane. Johannem Karoli vicecomitem Mediolanensem, Brunorum de la Scala Veronensem et Vincentiae vicarium imperialem. *Benedictum de Macra* militem *utriusque juris doctorem* et dominum Nicolaum de Hatvan militem, nostros fideles consiliarios, precedentes tamen eos prefato reverendissimo patre archiepiscopo Remensi et Radulpho domino de Gaucourt. memorato serenissimo principi regi Francie duximus destinandos.« Archiv für Österreichische Geschichtsforschung. LIX. (1879) 107.